

Birkholm

Achton Friis skriver i 1921 under sit besøg på Birkholm:

Det er søndag morgen klokken seks, vindstille og tropestemning: to sole blænder øjet, en i luften og en i vandet.

Øen ligger derinde, flad som en præsenterbakke, på hvis midte er opstillet nogle legetøjs huse. Det nederste af disse ses ikke for bakkens opadbøjede kant, digerne - kun tagene og et utal af flagstænger. Ved bor ankomst i går talte vi sytten flag over byen, et ganske anseligt antal fordelt på fjorten beboelser med treogtres indbyggere. Her var fødselsdag eller sådan noget, og hele øen festede. Man fester hyppigt og alvorligt på Birkholm. Øens beboere kaldes "Drejø sogn franskmænd", og betegnelsen passer i visse henseender fortrinligt.

Jeg træffer inde ved den lille havn den gamle, forhenværende fisker Hans Albert, som sidder på en ålekiste med en mine som Napoleon på St. Helena og skuer ud over vandene, men gennem en moderne prismekikkert til mindst fem hundrede kroner. Han har købt den for to hundrede fortæller han, af en eller anden tysker, formodentlig en spritsmugler, for et årstid siden.

Han er stolt af kikkerten, og han er for øvrigt stolt af alting mellem himmel og jord. Han taler højt, har pragtfulde gestus og fagre ord, han er meget mere nedladende mod fremmede personer af anden "nationalitet" end de rigtige franskmænd. Men han er kun svada, man får ingenting at vide. Jeg fører samtalen hen på mange ting, som han skulle vide besked med, men forgæves. Som sidste udvej forsøger jeg stormfloden. Han skubber kasketten over på det ene øre, holder tale og ligner Mac-Mahon, der opildner tropperne med bred, favnende gestus - men det er ikke værd at høre på, det er salon-birkholmsk.

Birkholm

Han snor overskægget langt ud i landskabet under den pragtfulde ørnenæse og snakker fanden et øre a. Men jeg efterlader Hans Albert indhyllet i en røgsky fra hans korte snadde, og vandre op imod byen.

Inde på marken ved vejen står et par fede røde køer, og med panden lænet mod den enes bovnende sideben sidder en herlig lille bondepige og malker. Mælkestrålerne synger mod blikspanden, hvis bund toner af sød vellyd. Jeg får stor lyst til at indlade mig med hende, men inden jeg er klar over, hvordan jeg skal få begyndt, er jeg kommet forbi hende og opgiver det.

Pigen er ikke så "betryckt" som jeg, thi i næste øjeblik hører jeg hende råbe efter mig:

"Nå De er nok kommet herover for at se på vores ø".

Jeg vender om og ser hende bøje sig imod mig bag koens rumpe, og næppe er ordene udtalt, før hun får et forsvarligt øredask af haledusken. Men hun fortsætter uden at lade sig afbryde:

"Ja - her er sandelig også dejligt" siger hun. Hun har skab også været på Hjortø, det har hun da rigtignok - man har vel set sig om i verden. Men på Birkholm - ja, må hun de om den ø. Folk er også så meget livligere her end derovre, karlene siger helt anderledes ting her end andre steder.

Jeg spørger om hvad hun hedder.

"Selma", siger hun.

Jeg kunne jo se på hende, at hun måtte hedde Selma, sagde jeg. Det var et kønt navn.

Hm.

Om jeg måtte fotografere hende?

"Ih ja, så gerne".

Mens hun malkede koen?

"Ja, vær's god bare".

Strip-strip, sagde mælkestrålen nede i blikspanden. Solen skinnede på koens blanke røde vom, hvor fingertykke årer sprang som floder på en globus, og foran den på Selmas hvide arme. Og jeg så, at pigen var såre yndig - og så henrivende i sin frejdighed, uden antydning af idiotisk koketteri og uden den fjerneste forfjamskelse. Der var intet ved hår eller klædedragt, der skulle bringes i orden, før jeg "tog" hende - jeg stillede mig til styrbord for koen og sigtede:

Klap.

Ved dette brag kom Hans Albert styrtende ovre fra vejen.

Om jeg fotograferede Selma?

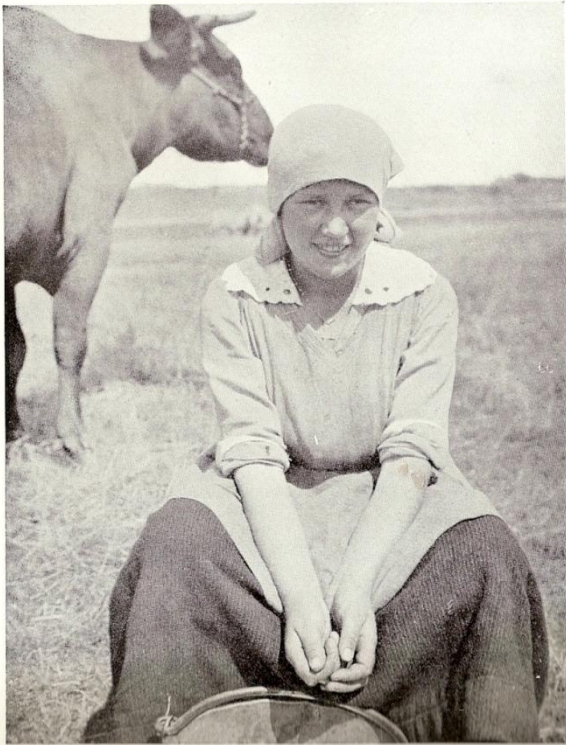
"Javel" sagde jeg, Jeg anede tordenvejr....

Om han kunne blive taget også.

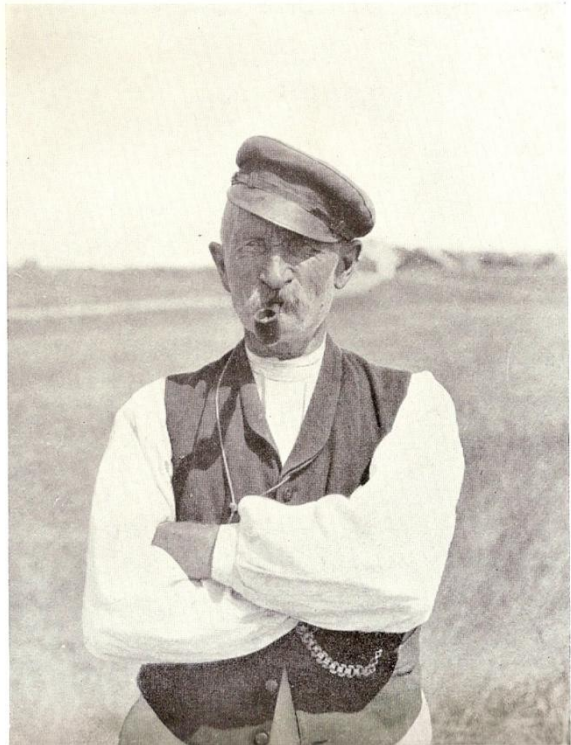
Birkholm

Naturligvis"

Jeg tog også Hans Albert.

Selma på marken

Fisker Hans Albert

Så spørger jeg Selma, som nu er færdig med at malke, om jeg må tage endnu et billede af hende - uden koen.

Jeg får lov til det. Men nu tager møen dog sit hovedlin af og binder det lidt finere. Hun sætter sig på malkestolen med spanden mellem knæene. lægger armene i skødet og ser på mig. Og så knalder jeg en gang til.

"På dette billede bliver De så smuk, Selma, at når karlene på øen ser det, får De et dusin friere til", vover jeg at udtale.

"Ih, hvad skal jeg dog med dem? Jeg har såmænd for mæge i forvejen".

"Det er da rart at ha' nogen og vælge imellem".

"Nej - så er det så svært at hitte rede i. Ikke for mange" siger Selma med et lille anstrøg af alvor.

"Nu kommer Hans Morten ovre på diger " råber Hans Albert.

Jeg gemmer gesvint fotografiapparatet.

"Er der en af frierne?" Sørger jeg.

"Ok nej. Det er en gammel gift mand" siger Selma, atter smilende "den slags ser jeg ikke til".

Birkholm

Pause.

Jeg siger farvel til Hans Albert og Selma. Hendes hånd er lille og varm som en fugleunge - og min duftende længe efter af nymalket mælk.

Ligesom næsten alle småøer i det sydfynske hav er Birkholm langagtig i retning sydøst-nordvest. Der er, som de med stor føjelighed har indrettet deres form efter det aflange øhav, hvori de ligger indeklemt mellem Fyns og Ærø's store kroppe.

Birkholms største længde fra Sandhoved Odde i sydøst til Revet i nordvest er ca. to kilometer, dens bredde er kun ca. trekvart kilometer. Med sine 173,7 tdr. land er den sognets tredjestørste ø, men med hensyn til fladhed og lavhed bærer den førsteprisen. dens højeste bakke, som ligger på nordsiden nær Revet, hedder Hylsbakke og er - to meter høj.

Jeg går igennem den lille by på øens midte og når ud til den nordligste gård, som ejes af en bonde ved navn Jens Prest.

Kort 1899

Birkholm

Han er en stovt, levende og intelligent mand i tresårsalderen, hans gård et mønster på orden og velholdthed.

Jeg bliver bænket inde i stuen ved et bord med skinnende dug, kaffe og duftende, hjemmebagte kager. Efter at kvinderne efter landsens skik er forsvundet af stuen, drikke vi kaffe og taler sammen, og Jens Prest fortæller følgende:

Et gammelt sagn siger, at øen allerede fik sin første beboer i det trettende århundrede. Det var en gammel mand fra Ristinge på Fyn, hans navn var Niels Ristinge, og dette efternavn har indtil de seneste tider holdt sig på øen.

Øen blev i fortællerens barndom ramt af tre frygtelige katastrofer umiddelbart efter hinanden. So tiårig dreng oplevede han den store stormflod d. 12 - 14 november 1872, han fortæller, at vandet begyndte at stige ved forholdsvis stille vejr, og da vandrotterne i hæskarer flygtede op af deres huller, gjorden beboerne straks jagt på dem og slog dem ned i tusindvis uden at ane der omfang, ulykken skulle få for dem selv. Så kom stormen af nordvest og afløste de forrige dages nordøstenblæst, og da rejste havet sig for alvor. Søen slog mod digerne og brød dem ned, og ind over øen stod de frådende vande, overskyllede alle jorde og steg til sidst mandshøjt op i husenes stuer, så beboerne måtte redde sig op på lofterne og derfra ud på vaklende tage.

Da vandet dagen efter faldt, stod kun to huse af alle øens bygninger tilbage, resten var jævnet med jorden. Som ved et mirakel - eller snarere en tække mirakler - omkrom ingen af beboerne, men kreaturerne druknede i snesevis og førtes bort af bølgerne ud over de lave diger, forsvandt i bråddet og bortskylledes.

Men hvis en fremmed var kommet til den lille ø dagen efter, at denne ulykke havde ramt den, og havde han ventet at finde en slagen befolkning, der sad rådløs med hænderne i skødet på ruinerne af deres huse, så

Birkholm

ville han være blevet i høj grad bestyrtet over det billede, der havde vist sig for ham, alle øens våbenføre mænd og enkelte kvinder med, jagede øen rundt med forke i hænderne. - De jog torsk i de våde agre.

Det var fisk i stimevis, som af søen var slået ind over digerne og ikke kunne slippe ud igen, da vandet faldt. Hujende og skrålende for folket rund, plaske med høtyvene i saltvandspytterne og drev torsken i klemme ved hjørner af digerne, hvor de spiddede og greb dem. Et festligt billede, så helt modsat det fra foregående døgn.

Disse folk er parat til under alle forhold at gribe chancen, når den er der. Humøret synker ikke i grus sammen med de lerklinede vægge. Hvad siger ikke Prædikeren. En tid til at sørge og en tid til at springe af glæde.

Næppe havde man fået den værste skade rettet efter denne katastrofe, før der kom en ny syndflod, knap halvandet år efter. Det var den såkaldte "Februarflid" i 1874, som også ramte alle de andre, mindre øer heromkring, men gjorde meget mere skade på agrene end den foregående, fordi vandet faldt så langsomt. I flere år efter den sidste kunne saltet ligefrem gnistre på agrene i stærk solvarme og tørke, eb vædet finger, som man strøg hen over græsset, fik saltsmag. I 1872 skete den største skade på bygningerne og der igennem, at digerne så hurtigt gennembrødes, fordi de var så voldsomt underminerede af "jordmusene".

Samme år som saltfloden kom, rammes øen af den tredje ulykke, en voldsom ildebrand, som lagde alle øens nyopførte bygninger fuldstændig i aske - atter på to nær. Det var, som om alle Ægyptens plager var sendt ud imod det lille samfund. Og dog holdt de ud, byggede på ny, så at sige for næsen af elementerne.

Af øens fem helgårde, to halvgårde og syv huse er der kun to boliger, som slap nogenlunde velbeholdne fra alle ulykkerne. De ligger begge inde i byen, adskiller sig fra de nyere ved at være overordentlig smukke, og den ene af dem har endnu små, blyindfattede ruder.

Før 1874 eksisterede kun det yderste af de nuværende diger, og i langt ringere skikkelse. Efter saltfloden blev det inderste dige opført ved gaver fra en kommission og fra lensgreve Ahlefeldt, øens ejer - beboerne er endnu alle sammen fæstere under grevskabet Langeland. Dette dige er 2100 m. langt og kostede 4,107 rdl. Det yderste genopbyggedes af beboerne selv på egen bekostning, idet hver mand byggede ud for sin lod.

"Den gamle greve" på Tranekjær, den nuværende greves bedstefar, var ualmindelig god mod fæsterne på øen og hjalp dem meget både efter stormfloden og branden. Overhovedet omtales på Tranekjær med megen veneration af beboerne på Birkholm.

Som eksempel på, hvor billigt man kunne blive fæster her på øen for en god menneskealder side,. fortæller Jens Prest, at han gav hundrede kroner i indfæste og siden ti kroner om året.

Med hensyn til samkvemmet med omverdenen har øen sommeren igennem med en båd forbindelse med postdamperen "Ærø", der går i daglig fart mellem Svendborg og Ærøskøbing. Men om vinteren, når denne forbindelse er afbrudt, er man henvist til den gammeldags form for isbådstransport. Her anvendes en norsk båd, en såkaldt "Moses" af svær type, som ros af flere mand. Når man frem til svær is, ros eller skydes båden op over denne, til bådens vægt bryder isen. Er denne for svær, trækker man båden efter sig. I tyndere is rykker man sig, siddende i båden, frem med ishakker. En sådan tørn kan være både langvarig og

Birkholm

hård. Medens øens landbrugsprodukter sommeren igennem udføres med postdamperen, må beboerne om vinteren to gange om ugen fare til Marstal med dem i deres åbne både - det er 8 km. over et grundt og farligt farvand. Kommen der isgang og storm til, kan turen være hård nok. Der er altid to hold i bådene, som skiftes. Jens Prests søn brugte det ejendommelige udtryk: "Vi arbejdede i to forled (med eftertryk på sidste stavelse), om de to hold som skiftes til tørnen under denne transport.

Min vært fortæller, at her, i modsætning til sognets andre øer, næsten ingen vandrotter findes mere, skønt de endnu for få år siden var her i vrmlende mængde. Ingen kan forstå grunde til deres forsvinden.

Men det siges med bestemthed, at hvert syvende år ser man rotterne komme svømmende østfra mod øen (det hellige syvtal). I de lyse sommernætter ser man dem da, når man ligger ude og blusser efter ål, komme helt ovre fra den lille Bredhom ved Strynø, med Birkholm som mål, sribende vandfladen med deres kroppe og med månelyst glitrende i deres lille kølvand. Men kun få når frem til måler, det lader til, at svømmeturen er for lang.

Toften uden for Jens Prests gård er det eneste sted inde på øen, hvorfra man kan skimte havet, det viser sig som en smal bræmme over digerne i nord. Agrene rundt omkring er svedne og grå, men langs vejene står usædvanlig store mængder af gul snerre blandet med frodige klynger af vild gulerod som lyser med herlige farver over de lave marker. Hist og her langs stranden uden for digerne finder vi også der hindebæger, hvis rene, ædle blå blomster stråler vidt i det blændende solskin.

Hindebæger

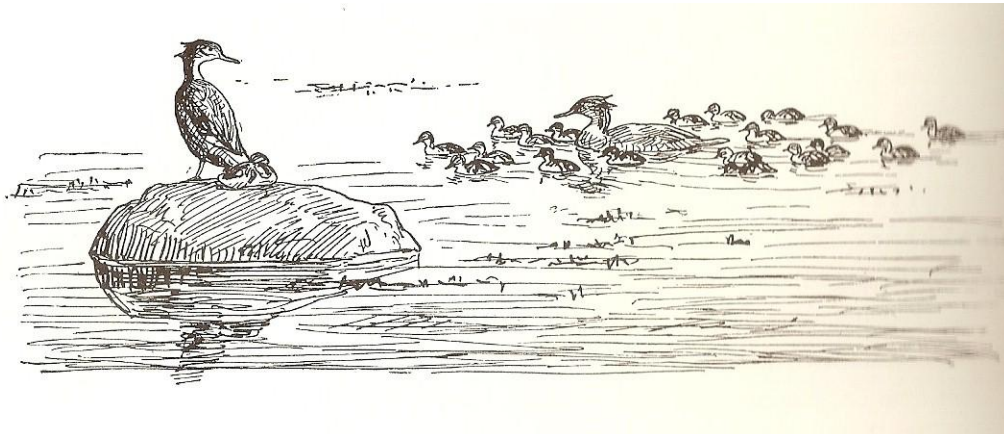
Engelskræs gror i mængder langs kysten og i store violette bede inde på engene, og i det visne græs på stranden finder vi den irgrønne strandmalurt i rige klynger

Birkholm

Strandmalurt

Da vi nåede ud til veststranden, opdagede vi pludselig på en stor, flad sten ude i vandet en skallesluger med en eneste sølle unge, som sad og pillede de våde fjer og gassede sig i solvarmen. Johannes Larsen havde just sat sig til rette for at tegne dem, da en anden skallesluger kom sejlene langs stranden med ikke mindre en nitte ællinger efter sig. Ved dette imponerende syn blev hunnen på stenen ilde tilpas og da flokken styrede lige løs på hende, hummede hun sig skyndsomt ned af stenen og svømmede ydmygt væk med sin enlige unge. Den anden tog staks stenen i besiddelse med hele familien og kravlede derop med stor ståhej.

Det hænder, at skalleslugerhunnen lægger sine æg i en andens rede, og at dennes indehaver således bliver velsignet med en dobbelt børneflokk. Dette har åbenbart været tilfældet her. Det var "den rige og den fattige fugl" skinbarlige. Hvo meget haves osv.

I øvrigt har vi set omtrent de samme fuglearter som på Hjortø. Fra båden iagttog vi en dag en hejre, som fløj over vandet, og den sidste aften, vi lå ved øen, kom femten gråænder trækkende nordfra over "Rylen" og ud over havet - ikke i flok, men en for en med lange mellemrum og i nøjagtig samme retning.

Vi går igennem den lille by, som er forholdsvis ny og har et imponerende forsamlingshus, men derimod mærkværdigvis intet mejeri. Enhver gård på øen fremstiller selv sine produkter i den skikkelse, hvori de bliver udført til Marstal. Midt i byen ligger et gadekær, hvis gule, mudrede vand ligefrem myldrede af grønne frøer og store fede karusser. Overalt langs bredden stod fiskene på hpvedet og rodede i muddret,

Birkholm

mens halerne svingede frem og tilbage i vandskorpen. Man måtte kunne tage en halv snes stykker ad gangen med en rive. En dreng, som Johannes Larsen gav denne ide, løb straks efter en rive, men han skød forbi første gang, hvorefter karusserne foreløbig fortrak til kærrets midte. Drengen forsikrede, at ingen nogen siden gjorde forsøg på at fiske i kæret. Mon man er bange for, at de henfarne drejopræster skal spøge for de formastelige?

"Ølisten" i Valdemar II's Jordebog viser, at den dengang skovklædte, ubeboede ø var kongens vildtbane. Hvornår den er gået over i privat besiddelse vides ikke, heller ikke hvornår den atter er blevet beboet. Den er sikkert lige som naboøerne, efter at dette har fundet sted, forholdsvis hurtigt blevet plyndret for sin skov, og for Birkholms vedkommende skulle der hengå langs tid, inden beboerne fandt på at skaffe sig en smule erstatning for den forsvundne trævækst. Endnu så sent som i 1882 nævner Fabricius modsætningsvis små haver på nogle af øerne i nabolaget.

Uden tvivl har de hyppige vandfloder ikke opmuntret beboerne til træbeplantning. Tommerup beretter allerede i 1825, at Birkholm af alle fire beboede øer i sognet er den der lider stærkest under højvandet, idet "de paaskyllende Bølger undergraver Klinterne." Og han påstår, at "det forslugne Hav opæder til sidst disse Smaaøer. Mænd, der forhen havde store Agre, som løbe langs Klinten havde nu næppe det halve. Gamle Mænd på Birkholm fortalte mig tit, at de i deres Barndom med en sten kunne stikke ud til en stor Sten, der ligger i Stranden, men sikkert sidde nu Maagerne paa den, da næppe kan langes derud med en Rendekugle". Og han forkynder som den sortseer, han er:

Hvor Mejerer sang, og Leen den klang,

Der skal man see Aal at bugte der Gang.

Forfatteren har levet på øen før de stærke digers tid. Og galt har det tit set ud i de tider: "De gamle mindes endnu hvorledes en Mand, der i stort Højvande sejlede fra Marstal. kastede Anker i sin Forstue (da han kom hjem til Birkholm), og fandt Konen og Børnene paa loftet, hvorop de med Dynerne i Favn havde reddet sig" Et sådant højvande medfører ufrugtbarhed i flere år "da Søen tærer Kraften af Jorden og fylder Ager og eng med Sand og Grus, der med megen Uleilighed maa bortkjøres".

Og han taler om det frygtelige drikkevand, som navnlig Birkholm byder på. Man opsamler omhyggeligt regn og snevand til husholdningsbrug. "ilde er stundom Reisende farne, som kastes derind af Uveir, thi naar de endelig faae pulveriseret og kogt deres medbragte Bønner, maa de nøies med Lugten og tractere Vært og Værtinden med den producerede Saltsyre."

Den der udelukkende bedømmer det sydfynske hav efter et blik på det næsten idylliske udseende landkort, må revidere sin opfattelse. Dette er ikke lutter "bøgehegn, hvor nattergalen bo." Ikke mange samfund i vort land har haft så grumme kår om disse øboere. Men beundringsværdig er den fatning, hvormed de under alle forhold har set skæbnen i øjnene, og den trofasthed, hvormed de har holdt sig på deres jord gennem hundrede af år. Det er et folk, som man med en følelse af stolthed kalder landmænd.

Således skrive Achton Friis i 1921 fra Birkholm - genfortæller har tilføjet illustrationer.

Birkholm

Birkholm

Birkholm

